

Діяльність вчителя трудового навчання по забезпеченню професійного самовизначення учнів

Робота по професійному самовизначенню з учнями на уроках трудового навчання в основній школі може здійснювати шляхом проведення бесіди або розповіді, демонстрації наочних матеріалів, діагностики професійних схильностей, професійних проб тощо. Вибір конкретного засобу залежить від мети і змісту самого уроку, від підготовленості учителя. Звісно, що кожний урок має свої специфічні особливості для роботи по професійному самовизначенню школярів. Але, незважаючи на це, можна виділити деякі найбільш застосовувані в ході експерименту форми такої роботи:

- професійна просвіта в процесі вивчення теоретичного матеріалу;
- ознайомлення з особливостями конкретної професійної діяльності в процесі формування трудових прийомів і навичок, пов'язаних з даною професією, на основі результатів діагностики схильностей школярів до конкретних професій;
- **формування уявлень про професію на основі вивчення відповідних їй предметів і знарядь праці, аналіз професії;**
- розширення уявлень про професії в процесі виконання практичних завдань, професійної проби («проби сил»);
- самостійна робота учнів з літературою, в якій містяться доступні для розуміння ними професіографічні матеріали;
- залучення батьків до роботи по професійному самовизначенню їх дітей.

Ознайомлення учнів з профінформаційними матеріалами відбувається в основному під час пояснення теоретичних відомостей, під час закріплення вивченого або в процесі підведення підсумків заняття. Вибираючи конкретну форму, ми враховували тип уроку, його змістовне наповнення, вікові особливості учнів, наявність відповідних дидактичних матеріалів тощо. Не обов'язково передбачати ознайомлення з якоюсь професією упродовж тільки одного уроку. Залежно від складності професії, ми присвячували декілька уроків: на одному з них – виклад загальних відомостей про неї, на наступному етапі їх можна значно розширити і поглибити (відповідно до основної мети уроку).

Робота по професійному самовизначенню стала значно ефективнішою, коли повідомлення учителя, використані в розповіді або бесіді, спирались на переконливі факти із навколишньої дійсності (цікаві відомості про професії, про їх минуле або майбутнє та перспективи розвитку, про професійні секрети представників різних професій, про трудові звершення майстрів своєї справи). До пошуку таких матеріалів залучалися і самі учні, пропонуючи їм самостійно попрацювати з підбраною для цього літературою, зустрітися з відомими їм людьми, які мають цікаві професії, або порозпитувати своїх близьких чи знайомих. Подібні матеріали значно, як свідчить практика, підсилюють як виховні можливості трудового навчання в цілому, так і конкретно профорієнтаційної роботи.

В залежності від обставин і умов проведення уроку трудового навчання профорієнтаційний матеріал займав в ході дослідження відповідне місце в теоретичній чи практичній частині уроку. Для успішного проведення педагогами уроків трудового навчання доводилось оперувати складною, часто зовсім новою інформацією. З одного боку, вони добре орієнтувалися в тій безлічі професій, що створило життя, знали основні вимоги, які ставляться до представників різних груп професій: “людина - людина”, “людина - техніка”, “людина - знакова система”, “людина - природа”, “людина - художній образ”. При цьому обов'язками було те, що вчитель розбирався в індивідуальних особливостях психіки кожного вихованця, вмів виявляючи його сильні й слабкі сторони, щоб зіставити їх з вимогами конкретної професії, підказати, який же саме вид діяльності підходить даному учню на основі попередньо проведеної діагностики.

Основним завданням методики є всебічний аналіз особистості учня, об'єктивна перевірка здібностей, умінь, нахилів за допомогою спеціальних тестів і вимірювань із застосуванням комп'ютерної техніки кабінету інформатики, виявлення комплексу диференційованих

показників, які визначають готовність до професійного самовизначення. Створення організаційно-педагогічних умов для самопізнання, аналізу професій, професійних проб. Сприяння активізації формування готовності до усвідомленого вибору професії.

Дана методика спрямована на підвищення позитивного рівня мотивації навчально-трудової діяльності і формування готовності учнів до професійного самовизначення шляхом цілеспрямованої корекції існуючого рівня цих факторів. Невід'ємною частиною цієї методики є періодична і об'єктивна діагностика основних характеристик особистості та оцінка готовності учня до вибору професії, для забезпечення якої необхідна продуктивна співпраця вчителя трудового навчання, класного керівника, психолога, учнів та їх батьків і застосування комп'ютерної техніки, як найбільш ефективного і об'єктивного засобу діагностики.

Як показники професійного самовизначення, мотивація формується під впливом всієї системи педагогічних дій, але перш за все вона виховується на уроці. Як стверджують вітчизняні вчені М.Тименко, О.Пилипчук та І.Янцур, для підвищення існуючого рівня мотивації необхідно було в тій чи іншій мірі виконати такі етапи управління навчально-трудовими процесами на уроках трудового навчання:

1. Управління колективною увагою учнів.

Концентрація уваги з допомогою наглядних і технічних засобів навчання, використання демонстраційного експерименту, цікавого навчального матеріалу, лабораторних і практичних робіт. Постановка питань, завдань, пов'язаних з життєвим досвідом. Формування у учнів загально-трудових звичок (організованість, дисциплінованість, культура праці, норми поведінки, правила безпеки праці).

2. Повідомлення учням інформації про сенс (необхідність) передбачених знань, умінь чи діяльності.

Розкриття практичного, наукового, соціального, світоглядного значення знань. Демонстрація досягнень сучасної науки. Показ зв'язку предмету вивчення з технікою, виробництвом. Застосування прийомів, підкреслюючих необхідність знань для професійної діяльності. Підкреслення необхідності теоретичних знань для усвідомлення причин і наслідків природних і технологічних процесів, необхідності передбаченої діяльності для оволодіння професійними навичками. Роз'яснення і попередження типових і можливих помилок в роботі учнів. Залучення учнів до вирішення виробничих задач.

3. Формування в учнів вмінь ставити мету навчання чи діяльності.

Роз'яснення мети передбаченої діяльності, повідомлення їм, що вони повинні дізнатись, зрозуміти, запам'ятати на даному уроці, чому повинні навчитися. Підтримка починань, ініціативи учнів. Спільна разом з учнями, розробка плану дій, стимулювання постановки мети окремих дослідів, спостережень. Застосування прийомів, які привчають учнів планувати і обгрунтовувати свої дії, створення проблемних ситуацій.

4. Забезпечення виконання завдань учнями.

Створення ситуацій успіху, застосування варіативних завдань із застосуванням карточок із зразками вирішення задач (алгоритмами дій), опорних конспектів. Організація практичних дій з приладами, навчальною документацією і літературою, цікавих форм занять. Застосування прийомів, виховуючих професійно значущі морально-вольові якості (вміння переборювати труднощі і больові відчуття, настирливість, впертість, терпіння і т.ін.). Застосування прийомів, знижуючих втомлюваність учнів.

5. Формування в учнів упевненості в правильності своїх дій.

Виділення раціональних моментів в діях учнів, оцінюючі, підбадьорюючі повідомлення. Застосування прийомів, які привчають учнів обгрунтовувати свої дії. озброєння учнів засобами контролю якості виконаної роботи, попередження типових і можливих помилок в роботі учнів, організація взаємодопомоги. Забезпечення учнів оперативним зворотнім зв'язком з допомогою роз'яснень, вказівок на джерела, нагадувань, постановки допоміжних питань, управління самостійною роботою.

6. Оцінка вчителем результатів діяльності учнів.

Оцінка не тільки рівня теоретичних знань і практичних умінь учнів, але і якості їх навчально-виробничої діяльності: темпу і повноти виконаного завдання, виконання правил користування приладами і інструментами, ступені самостійності, ініціативності,

відповідальності, цілеспрямованості. Оціночні звернення у вигляді зауважень, заперечення, погодження, схвалення. Підведення підсумків роботи, підкреслення її значення, проявлення педагогічного оптимізму.

Для розвитку здатності до професійного самовизначення учнів експериментальних класів на уроках трудового навчання було приділено увагу наступним питанням:

1. Об'єктивні та суб'єктивні умови вибору професії.

Ознайомлення учнів із загальною економічною структурою народного господарства України, потребами міста, села, регіону в кадрах. Викладення учням загальних понять про деякі якості внутрішнього світу людини: діяльність, пізнання.

2. Поняття про професію, спеціальність, посаду. Шляхи вивчення професій.

Подання учням загальних уявлень про професію, спеціальність, посаду, методіку самостійного аналізу професій.

3. Вимоги професії до людини. Професіограма.

Формування в учнів уявлень про загальні вимоги професії до особистісних якостей людини: громадські, моральні якості. Рівень освіти, знань, вмінь: загальні і спеціальні здібності, здоров'я. Розкриття учням поняття "професіографія".

4. Аналіз професій.

Формування уявлень про загальні якості професійної діяльності, які характеризують види професійної праці (предмет, мета, засоби, умови праці, проблемність трудових ситуацій, колективність процесу праці, відповідальність у праці).

5. Класифікація професій.

Ознайомлення учнів з різними засобами класифікації професій, розкрити принципи класифікації, вироблення вміння класифікувати професії відповідно до основних ознак професійної діяльності.

6. Інтереси, нахили, здібності, мотиви і їх роль у виборі професії.

Створення в учнів загальних уявлень про психологічні якості, інтереси, здібності, нахили, мотиви. Етапи розвитку інтересів і нахилів. Загальні і спеціальні здібності. Компенсація недостатньо розвинутих або відсутніх мотивів і цінностей.

7. Характерні помилки при виборі професії.

Знайомство з факторами суспільного впливу на вибір професійної діяльності людини. Поняття про престиж професії. Розуміння і значення праці в житті людини і суспільства (гарантована заробітна плата, організація праці, тривалість робочого дня, медичне обслуговування, відпочинок, освіта, житло, харчування, профспілки і вид діяльності).

Проведення професійних проб (проб сил) є невід'ємною частиною профорієнтаційної роботи. В основному проби сил учні виконують самостійно в умовах домашнього господарства, лише деяку частину можна реалізувати на уроках трудового навчання, шкільних трудових таборах.

При дослідженні методіки було проведено кілька практичних робіт в шкільній майстерні згідно навчального плану (виготовлення виробів із металу та дерева, робота на токарних верстатах, конструювання, розкрій та пошиття, робота з обчислювальною технікою), які були зараховані як професійні проби, при умові виконання учнями роботи в повному об'ємі.

Певна частина проб була задана учням для виконання у вигляді домашнього завдання (вирощування овочів і квітів; вирощування тварин, птиць, риби; рибний промисел; переробка харчових продуктів; догляд за людьми), які були зараховані при виконанні учнями більше 50% обумовленого процесу.

При підведенні підсумків роботи по забезпеченню професійного самовизначення на уроках праці необхідно знати основні параметри сформованості професійного самовизначення учня, такі як: здатність особи до самоаналізу, до аналізу професій, виконані професійні проби. Визначення цих параметрів і взагалі здатності особи свідомо обирати професію було проведено за допомогою Ф-Тесту (автор С. Фукуяма).

Педагогічний вплив не може бути успішним, якщо вихователь попередньо не уточнить:

а) який досягнутий рівень розвитку учня або колективу), що в його розвитку й у виконуваній їм діяльності може сприяти або заважати досягненню цілі;

б) які чинники навколишнього середовища можуть забезпечити або ускладнити

досягнення цілі;

в) які особисті передумови самого вихователя (знання, уміння, навички, особисті якості і т.д.), що можуть сприяти впливу або ускладнювати його. Так, одним із неминучих елементів діяльності вчителя стає аналіз тієї ситуації, у рамках якої здійснюється вплив.

Таким чином, у структуру діяльності учителя входить, крім постановки цілі й аналізу ситуації, також прийняття педагогічного рішення. Воно стосується насамперед цілей і полягає в їхнім конкретизації відповідно до ситуації. Потім впливають вибір засобів відповідно до уточненої мети і фіксації плану дій:

- планування (уточнення завдань формування позитивної мотивації трудової діяльності, визначення змісту, форм і методів роботи з учнями на уроках праці відповідно плануючи в календарно-тематичних планах перспективу забезпечення процесу професійного самовизначення учнів);

- організація активного мотиваційного середовища на уроках трудового навчання (як результат власної теоретичної і практичної підготовки вміння забезпечити процес професійного самовизначення на основі духовних цінностей, що знаходить свій вираз у формуванні позитивної мотивації трудової діяльності школярів);

- **діагностування індивідуальної діяльності кожного учня як такого, що знаходиться під впливом педагогічних умов, які спрямовані на забезпечення процесу професійного самовизначення на уроках трудового навчання (знання теоретичних основ мотивації, вміння застосовувати діагностичні методики, ставити мету по забезпеченню процесу професійного самовизначення та формуванню позитивної мотивації учня як інтегральної якості особистості);**

- спонукання учнів до здійснення професійного самовиховання.

За результатами експериментального дослідження стає очевидним, що підвищення рівня навчально-трудова мотивації учнів необхідно виконувати цілеспрямовану профорієнтаційну роботу, яка є важливою складовою частиною трудової підготовки учнів.

Представимо схематично, якими способами це можна здійснити на прикладі уроку трудового навчання.

Структура мотиваційної основи діяльності школярів	Діяльність учителя трудового навчання
Зосередження уваги учнів на учбовій ситуації	<p>Організація уваги учнів і управління нею за допомогою наочних і технічних засобів навчання.</p> <p>Використання демонстрації трудових прийомів, цікавого учбового матеріалу.</p> <p>Постановка питань, завдань, пов'язаних з професією, життєвими спостереженнями.</p> <p>Застосування цікавих форм організації уроків (ділова гра, змагальні моменти та ін.).</p> <p>Зосередження уваги учнів на економічні показники сумлінного виконання трудового завдання.</p> <p>Використання новітніх діагностичних методик, що визначають схильність до конкретної професії та можливостями оволодіння нею.</p> <p>Постановка питань, завдань, що спонукають до знаходження технологічного рішення на основі творчого підходу.</p> <p>Застосування системи замовлень для шкільного виробництва.</p> <p>Творення проблемних ситуацій і т.п.</p>
Отримання інформації про предмет потреби	<p>Розкриття практичної, наукової, соціальної, світоглядної функцій предмету. Значення змісту знань.</p> <p>Показ досягнень сучасної науки, показ зв'язку трудового навчання в технікою, виробництвом, виявлення її ведучої ролі в Н-Т-Р, в створенні матеріальної бази нашого суспільства, підкреслюючи</p>

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ

	<p>необхідність загальнотехнічних знань для вірного світорозуміння, безпомилкової орієнтації в явищах природи.</p> <p>Опора на життєвий досвід учнів, на їх інтереси і схильності.</p> <p>Визначення за допомогою діагностичних методик можливостей кожного учня для обрання основної або резервної професії. Здійснення цього з використанням відповідної комп'ютерної програми.</p>
<p>Усвідомлення потреби (вибір мотиву)</p>	<p>Реалізація профспрямованості викладання, підкреслення необхідності політехнічної освіти для уявлення причин і наслідків природних і технологічних процесів. Застосування міжпредметних зв'язків, складання трудових завдань на виробничій основі, організація самостійної роботи учнів.</p> <p>Спонування учня до необхідності реалізації потреби у професійному самовизначенні, підкреслення важливості орієнтації в світі професій для розуміння свого майбутнього трудового шляху.</p> <p>Розкриття суспільно-політичного значення учбового матеріалу, ознайомлення з народними традиціями і досягненнями, використання історичних відомостей і висловлювання діячів науки і культури і т.д.</p>
<p>Постановка цілей</p>	<p>Розширене роз'яснення учням за майбутню трудову діяльність, повідомлення їм, що вони повинні пізнати, що запам'ятати на даному уроці, чому повинні навчитися.</p> <p>Формування у школярів уміння ставити мету: спільна з учнями розробка плану дій, постановка цілей окремих експериментів, спостережень й ін., самостійна постановка ними цілей і способів їх досягнення.</p> <p>Виходячи із визначеної майбутньої професійної діяльності, спрямовувати школярів до визначення своєї особистої програми самовиховання.</p> <p>Формування в учнів уміння слухати батьків, дорослих і друзів, причому намагатися правильно робити висновки з метою обґрунтування своєї власної думки. Розуміння вдячно сприймати інформацію культурно-освітнього характеру. Особливо з пошаною ставитися до духовного надбання нашого народу, яке дійшло до нас через тисячоліття, а саме християнську мораль, оскільки в часи найбільш тяжких випробувань наші люди черпали в ній силу для подолання біди.</p> <p>Стимулювання викладачем ініціативи і самостійних дій для організації взаємодопомоги в цілому колективі, яка знаходить своє продовження в сім'ї, в позашкільному житті учнів.</p>
<p>Прагнення до мети (здійснення учбових дій)</p>	<p>Створення ситуацій успіху шляхом пропозиції варіативних завдань, застосування карток з дозованою допомогою, застосування карток із зразками рішення завдань (алгоритмами дій), опорних конспектів.</p> <p>Спонування учнів до формулювання проблеми, висунення гіпотез, здогадок, пропозицій способів технологічних рішень і т.д.</p> <p>Постановка проблемних і репродуктивних питань.</p> <p>Застосування допоміжних завдань, навідних питань, аналогій.</p> <p>Зіткнення різних думок, організація пошуку рішення, поєднання різних форм занять.</p>
<p>Отримання оперативної інформації, що коректує дії (підкріплення упевнено-сті в</p>	<p>Забезпечення учнів оперативним зворотним зв'язком з допомогою: роз'яснень, вказівки на джерела, нагадувань, постановки допоміжних питань, керівництво самостійною роботою (представлення за допомогою інформаційних технологій визначених об'ємів навчального матеріалу, розкладання завдання на частини і т.п.). Схвалення раціональних моментів в діях учнів. Пропозиція аналогічних завдань. Організація</p>

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ

правильності своїх дій)	взаємодопомоги, колективної перевірки виконаних завдань, підтримка роботи учнівського ВТК і т.д. Оцінювання, підбадьорюючі звернення викладача.
Оцінка результатів діяльності (емоційне відношення до результату)	Оцінення не тільки рівня фактичних знань школярів, але і якості їх учбової діяльності: темпу і повноти виконання завдання, правильності складання плану відповіді по тексту підручника, дотримання правил користування наборами інструментів, ступінь самостійності, ініціативності, відповідальності, цілеспрямованості. Добррозичливі звертання в формі зауваження, заперечення, згоди, схвалення і т.п. Підведення підсумків роботи, підкреслення її важливості, вияв педагогічного оптимізму.

Таким чином, методика, що розглядається, орієнтує педагога на: 1) дії, спрямовані на посилення уваги учнів до змісту навчального матеріалу, до належного оволодіння трудовими прийомами, до процесу діяльності; 2) створення в них первісної орієнтації в майбутній професійній діяльності; 3) організація діяльності, що актуалізує необхідні складові мотивації трудової діяльності (пред'явлення інформації про предмет потреби, актуалізація відповідних потреб і мотиваційних станів, стимулювання вибору, необхідного в даній ситуації, мотиву і відповідного йому рішення діяти); 4) збудження таких станів, для яких ведучими мотивами є усвідомлення суспільної, практичної і іншої значущості навчально-трудової діяльності і прагнення діяти в напрямку поставленої відповідно професії життєвої мети; 5) підкріплення мотиваційних станів, що збуджуються; 6) створення ситуацій і формування діяльності, що моделюють і генералізують необхідні елементи і зв'язки мотивації трудової діяльності; 7) створення умов для розвитку позитивних мотивів за рахунок формування загальноучбових, загальнотрудових і спеціальних умінь і навичок учнів; 8) підтримка прагнення учнів до професійного самовиховання. Представлена методика забезпечення позитивної мотивації трудової діяльності під час навчального процесу орієнтує вчителя не тільки на те, що необхідно формувати і що для цього треба робити, але і на те, як досягти належного результату, як спонукати до сумлінного вчення, до активної трудової діяльності школярів на уроках трудового навчання.

Галина Мамус

ОБГРУНТУВАННЯ СТРУКТУРИ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ 3 "КОНСТРУЮВАННЯ ШВЕЙНИХ ВИРОБІВ"

Відомо, що освіта повинна відповідати вимогам життя, світовим досягненням людства. У зв'язку з цим є необхідність звернутись до досвіду розвинутих держав світу. Трудова підготовка в цих країнах значною мірою пов'язана з образотворчим мистецтвом, конструюванням, дизайном, основами техніки. Про це свідчать назви навчальних предметів: "Естетика і ручна праця" - в Австрії, "Технологія" - в Франції, "Техніка" - в Польщі; для дівчаток в Японії - "Домоводство" та в США - "Домоводство та економіка домашнього господарства".

Врахування здібностей в країнах Заходу здійснюється з самого початку навчання в школі. Створюються спеціальні умови на заняттях для талановитих учнів за спеціальними програмами і методичними системами.

В школах Японії навчання орієнтоване насамперед на розвиток мислення, творчих здібностей особистості, самостійності. Велика увага приділяється формуванню образного мислення, прикладному мистецтву, художнім видам праці. Трудове навчання підлітків направлено на моделювання, дизайн, творчу діяльність.

В основу концепції трудової підготовки в США покладено освіту для успішного здійснення кар'єри: зміст програм передбачає професійну підготовку за вибором в школах певної орієнтації.

Створення нової освіти в Україні передбачає зміну концептуальних положень трудової